

UDK 398:272-53/-565](497.6 Stolac)

272-53/-565:398](497.6 Stolac)

Izvorni znanstveni rad

Marko DRAGIĆ
Kristina ALEKSIĆ

KULTURNA BAŠTINA HODOVA U STOLAČKOM KRAJU

U radu koautori navode i interpretiraju suvremene izvorne terenske zapise kulturne baštine Hrvata u stolačkome kraju. Članak je komponiran od 13 poglavlja i 9 potpoglavlja. Navode se običaji, obredi i ophodi vezani uz katoličke blagdane: Badnji dan, Božić, korizmu, Uskrs, Jurjevdan, Spasovo, svetoga Antu, svetoga Ivana Krstitelja. Uz tim poglavljima navode se i interpretiraju i usmene lirske vjerske pjesme. Potom slijede običaji i molitve kojima je narod štovao Blaženu djevicu Mariju i svetu Katarinu. Potom je riječ o jutarnjim i večernjim molitvama. U 11. poglavlju govori se o prigodnim molitvama i o basmama. U posljednjem su poglavlju četiri primjera prenja. Koautori se koriste multidisciplinarnom metodologijom navodeći negdanje običaje, obrede, ophode, te njihove modificirane odbljeske u našem vremenu, kao usmene lirske svjetovne i vjerske pjesme koje su još uvijek u narodnome pamćenju.

Ključne riječi: narodni običaji, obredi i ophodi, usmene lirske svjetovne i vjerske pjesme, narodno pamćenje.

Uvod

Rad je nastao u želji da se stari hrvatski običaji, obredi, pjesme, priče, poslovice, zagonetke i mnoge druge umotvorine stolačkoga kraja otmu zaboravu u koji, i ne htijući, tonemo.

Prošlost je važan dio našeg života. Već u ranoj mladosti upoznajemo se s prošlošću naše obitelji, rođaka, rodnog kraja. U školi učimo o narodu kojemu pripadamo, prošlosti naroda s kojima živimo, državi u

kojoj živimo. Poznavanje svijeta, koji je postojao prije nas, pomaže nam da razumijemo sebe i stvarnost koja nas okružuje. Da bismo bili svjesni pripadnosti narodu i rodnom kraju, moramo se upoznati s njegovom prošlošću.

Naši su hrabri pređi kroz višestoljetne mnogobrojne progone, patnje i stradanja, stvarali svoju kulturu i usmenu književnost, pamtili je, brusili i, hrvatskim narodnim jezikom, s koljena na koljeno ostavili u nasljeđe svojemu potomstvu.

Neke je običaje davno prekrila koprena zaborava, neki su se modificirali, a neki su još uvijek u narodnom pamćenju i izvedbi. Neke od ovih potonjih navode se i interpretiraju u ovom radu koji prati korijene starog hercegovačkog grada Stoca. Tradicijsku kulturu su dostojanstveno naši pređi prenosili s koljena na koljeno, te su se tako vjera i običaji sačuvali kroz stoljeća. Od početka do završetka svog životnog puta, hrvatski je katolički narod vjerno molio i pjevao molitvene pjesme te ih na taj način prenosio svojim potomcima sve do današnjih dana.

Na sljedećim stranicama navode se i interpretiraju suvremeni izvorni terenski zapisi koji sadrže: običaje, molitve, pjesme, kult pojedinih svetaca, elemente za liturgijska slavlja, večernje i jutarnje molitve.

1. BADNJAK

U folklornom smislu Badnjak je najbogatiji i najraznovrsniji dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi. Karakteriziraju ga priprava hrane za Božić; škropljenje blagoslovljenom vodom: ukućana, domova, štala, stoke, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka; kićenje zelenilom, najčešće bršljanovim i lovorovim grančicama: domova, štala, dvorova, njiva, voćnjaka, maslinika, vrtova, pčelinjaka, badnjaka; groblja; badnje pucanje; badnji krjesovi; slama; posipanje žitom badnjaka i onoga koji ga unosi;¹ božićne svijeće; božićni bor; božićne jaslice; badnji post i badnja večera; večernja molitva; čekanje polnoćke; badnje koledanje; badnji ophodi; čestitanje; badnje zdravice.

Iznimno je važno škropljenje blagoslovljenom vodom, jer je blagoslovljena voda prvi sakramental kojemu se davala najveća zaštitna uloga protiv demonskih sila. Škropljenje je obred kojim svećenik ili biskup

¹ Vidi: MARKO DRAGIĆ, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu br. 1 (1-196), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008., str. 67-91.

škropilom, a domaćin, domaćica ili drugi tko od ukućana grančicom - na primjer, hrasta, bora ili jele - prskaju blagoslovljenom vodom osobe, stvari, domove, štale, dvorišta, vrtove i sl. s namjerom da se očiste i da se od njih odagnaju demoni. Obred je drevnoga postanja i nalazi se u mnogim religijama (lustracija).

U kršćanskoj civilizaciji obred škropljenja u sakramentu krsta postoji od samih početaka. Osim sakramenta krsta u Katoličku Crkvu obred je uveden preko Galikanske crkve u 15. st.² Radi toga sinoda ju je 1688. god. predvidjela za sve nedjelje. Po “ondašnjem teološkom poimanju vjernici su imali trostruku korist od škropljenja blagoslovljenom vodom ako se upotrebljavala popraćena pravom vjerom u Boga i uvjerenjem da će Bog dati svoju pomoć zbog vjere svoje Crkve, koja ju blagoslivlja i daje na korištenje svojim vjernicima”. Prva je korist što se vjernici čiste od lakih grijeha. Druga je korist od škropljenja ta što je od poštropljenih mjesta bježao đavao sa svojim djelima. Treća je korist stvarna i propicijatorna jer po blagoslovljenoj vodi bolesnici primaju zdravlje; ozdravljaju i živine, a zemlja postaje plodnijom. Prema navedenoj sinodi svećenici su pozivali narod da je koriste svakoga jutra i večeri kako bi Sotona ostao daleko, a majkama je savjetovano da škrope djecu kako im ništa ne bi naškodilo.³

Od Badnjega jutra do odlaska na polnoćku u središtu je zbivanja drvo badnjak. Paljenje badnjaka spominje biskup Martin iz Bracare u Španjolskoj (umro 580. god.). Od davnina su badnjak palili drevni Rimljani, južnoslavenski narodi, te Englezi, Francuzi, Nijemci, Portugalci, Letonci i dr.

Najstariji spomen paljenja badnjaka kod Hrvata nalazi se u dubrovačkom Statutu Liber statutorum ciuitatis Ragussi iz 1272. god., a spominje pomorce koji na Badnjak donose i u vatru polažu panj te bi za to bili nagrađeni.

Kod gradišćanskih Hrvata badnjak se spominje već u 16. st. U drugoj polovici 17. st. Iochan Weichard Walvasor spominje paljenje i darivanje hranom badnjaka u Istri.

Mnogobrojne su sličnosti katoličkih i pravoslavnih narodnih običaja.⁴

² *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju* Radovana Ivančevića, prir. Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1990., 560); Usp. MARKO DRAGIĆ, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu, br. 1, 1-192, Split 2007., str. 98-101.

³ FRA LUKA TOMAŠEVIĆ, *Između zemlje i neba (Vjera i moral u životu kršćana Sinjske krajine u 18. stoljeću)*, Knjižnica “Gospa Sinjska”, knjiga br. 6, Sinj 2000., str. 131.

⁴ Vidi: MARKO DRAGIĆ, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, br. 1(1-196), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008., str. 67-91.

Diljem Dinaroida bršljanom (brštanom) su se nekoć, na Badnje jutro, kitile: kuće, štale, njive, groblja i torovi. Kažu da je štalica Isusova bila brštanom obrasla i zakićena i da su cijelu noć pastiri pekli zaoblicu i tek je ujutro bila pečena.

U Hodovu su se unosila tri hrastova badnjaka na Badnju večer uz pozdrav - *faljenicu*. Obično su ih unosila djeca ili žena, a kad ulaze u kuću zovu: "O domaćine", a domaćin (glava kuće): "Hajde." U kuću je s badnjakom ulazilo jedno po jedno dijete i govorilo: "Sretna ti Badnja večer, sutra Božić i svi dani po Božiću" i to bi se ponavljalo sva tri puta. Badnjaci bi se davali domaćinu i on bi ih naložio.⁵

Češkek je prigodno božićno jelo koje se sprema na Badnji dan, za Božićne blagdane dane, sve do Malog Božića (Nove godine). Pola toga jela sastojalo se istupana žita i pola mesa od kokoši i bravčetine. U Hodovu su ga muški kuhali u kazanu od 73 oke. Treba ga na ognjištu kuhati dvanaest sati i pri tome stalno miješati. Blaguje se i nudi gostima za božićne blagdane. Kuha se bez soli.

Zaoblica je bravče ispečeno na Badnju večer, na ražnju. Blaguje se na Božić i ostavi se za Novu godinu jedan dio. Prilikom spremanja jela na Badnju večer pjeva se Božićna pjesma: "U se vrijeme godišta..." Svi su je znali napamet.

Česnica je raznovrsnim ukrasima ukrašen kruh sa svijećama u sredini. Ukrašavala bi se vilicama ili čašama, a za vrijeme Božićnih dana stoji na istaknutom mjestu. Komad pogače bi se razlomio ovci na vratu na Badnju večer. Prije toga se prostre harar, na njega se stavi svijeća, dva grumena sira, bukara vina, komad pogače i dobra glavnja. Nakon lomljenja pogače, svi blaguju od nje.

2. BOŽIĆ

Božić u narodu označava početak nove godine. Božiću se raduju i mladi i stari, i bogati i siromašni. Nakon polnoćke rodbina, susjedi i prijatelji se *božićaju* ili *mirobože*. Za obiteljskim ručkom pale se božićne svijeće koje su postavljene u pšenicu posijanu u zdjelu na spomendan sv. Lucije.

⁵ Kristini Aleksić 2009. god. kazala je Dragica (Kevo) Aleksić, rođ. 1958. god. na Stjepan Križu. Molitve i pjesme je naučila od svoje bake i majke još kao dijete. Mnogobrojna obitelj kratila je duge zimske večeri uz ognjište pjevajući i moleći se. Udala se i odgojila troje djece. Sada živi u selu Hodovu, u Stocu.

Tradicionalna je hrvatska katolička čestitka: *Na dobro vam došo Božić, Sveto porođenje Isusovo*, a odgovara se: *I s tobom Bog dao zajedno*. Darivanje je, također, stara narodna tradicija. U minulim je vremenima najčešći dar bio crvena jabuka. Za Božić se novcem, odjećom, obućom, ogrjevom, hranom darivaju siromašni, bolesni, nemoćni i uopće oni kojima je pomoć potrebna. Taj se dar naziva *božićnica*. Na taj su se dan ukučani prisjećali svojih najmilijih koji nisu među njima pa bi se radi toga isplakali.

Sjemenje, božićni kruh, jabuka, pšenica posijana u posudu na dan sv. Lucije, zeleni bor, zelene grančice: masline, božikovine, kadulje, lovora, borovice koje su se stavljale iznad ulaznih kućnih vrata i kitili domovi i štale simboliziraju želju za blagostanjem u nadolazećoj godini, a zelenilo, po narodnom vjerovanju, odgoni demonske sile. Podrijetlo je takvih običaja u novogodišnjim okićenim granama, *strenama*⁶ koje su drevni Rimljani davali najbližima za dar.

Jaslice svojom jednostavnošću približavaju vjernicima događaj Božića, rođenja Isusova. Od 17. st. u srednjoeuropskim crkvama su se počele izrađivati jaslice, a u kućnoj su izradi prisutne dvjestotinjak godina. U Zagorju su najstariji primjeri jaslica u Hrvatskoj.⁷

Blagdanskim raspoloženjem i prigodnim pjesmama⁸ izražava se radost što se po Isusovu rođenju očitovala dobrota Boga, našega Spasitelja, i njegova ljubav prema ljudima.

Višestruka je uloga svijeća u kršćanskoj tradiciji. Njihovom uporabom, izgledom i brojem tumači se crkveno učenje. Šest svijeća na oltaru predstavlja neprekidnu molitvu Crkve; vječno svjetlo u svetištu; svijeće kod euharistijskog obreda predočuju Kristov dolazak u pričesti. Uskrsla je svijeća znak uskrsloga Krista. Tri svijeće simboliziraju Sveto Trojstvo, a sedam svijeća

⁶ Lat. *strena*, -ae, f. - znači znamenje, kob, dar o Novoj godini. *Latinsko hrvatski ili srpski rječnik*, pri. Veljko Gortan, Školska knjiga, Zagreb 1979., str. 251.

⁷ JOSIP BARLEK, *Hrana*, 2. 10. 2002., <http://www.cursor.hr/>.

⁸ Usp. npr.: VLADOJE BERSA, *Zbirka narodnih popievaka*, HAZU, Zagreb 1944.; VLATKO PAVLETIĆ, *Zlatna knjiga hrvatskog pjesništva*, Matica hrvatska, Zagreb 1971.; *Izbor iz religioznog stvaralaštva - neke stare molitve*, Hutovo, prir. Ivica Puljić, Mostar 1994.; FRA KAMILO MILAS, *Neki vjerski običaji*, u: *Župa Tihaljina*, Sveta baština, Duvno 1989.; BOTICA, STIPE, *Biblija i hrvatska kulturna tradicija*, vl. nakl., Zagreb, 1995.; BOTICA, STIPE, *Hrvatska usmenoknjževna čitanka*, Školska knjiga, Zagreb 1995.; PETAR GUDELI, *Hrvatska pučka molitvena pjesma*, u: MARKO DRAGIĆ, *Duša tilu besidila, hrvatske pučke molitvene pjesme iz Bosne i Hercegovine*, Mala Nakladna kuća sv. Jure, Baška Voda 1997.; *Molitvice* (nabožne pjesme u selu Kijevu) Ante Jurić Arambašić, Župni ured Kijevo, Zagreb 2001.

znakom su sedam sakramenata.⁹ U hrvatskoj tradicijskoj kulturi u Hercegovini jedna svijeća je simbol vjere u jednoga Boga i Spasitelja, dvije svijeće predstavljaju Boga i čovjeka, a tri simboliziraju vjeru u presveto Trojstvo.

U Hodovu, tri svijeće se postave u čašu sa žitom, povezane s crnom ili crvenom predom. Zapale se u jutarnjoj božićnoj molitvi.

Mirboženje je međusobno čestitanje Božića na način da se ukućani međusobno poljube uz riječi: *Mir Božji, Isus se rodi i nas pohodi!* Ili: *Dade nam mir Božji!* Darivanje je također prisutno u slavljenju Božićnog jutra kada domaćin obično čobanicu dariva novcem ili slično. Pohoditi druge i čestitati uz mirboženje obveza je za božićne dane.¹⁰

2.1. VESELANJE

Na području Trebinjske biskupije nezaobilazni dio slavljenja Božića bio je i veselanje.¹¹ Veselanje je pjevanje pjesama u osmercu koje u pripjevu imaju stih *veselo, veselo*. Veselanje se nije pjevalo samo na sam dan Božića nego i kroz čitavo Božićno vrijeme. Ove kratke pjesme su karakteristika krajeva čitave Trebinjske biskupije, koja se održala tisuću godina.

Kako se pjevalo kroz cijelo božićno vrijeme postojala je potreba u narodu da se spjeva sto više pjesama kako se ne bi stalno ponavljali isti stihovi. Zadivljujuće i začuđujuće je što je puk tada bio nepismen, a i danas nalazimo golem broj veselarskih (i drugih) pjesama. Momci su djevojkama, i one njima, pjevali pjesme koje bi imale pripjev *veselo, veselo*. Mnoge pjesme su nastajale u kolu ili na sijelu, a imale su različite melodije. Razlog tomu je što su se neke pjevale stojeći, neke u kolu a neke opet hodajući, te se melodija prilagođavala situaciji.¹²

Veselanje (pjevanje predbožićnih i božićnih pjesama) počinje 6. prosinca, na *Nikoldan*. Ophod u kojem se pjevaju te pjesme naziva se *veselanje*. Vid Vukasović Vuletić u članku *Božić u Račišćim (otok Korčula)* navodi da je narod pjevao: *Božić zove s onu stranu: Prevedite me... Kolendo,*

⁹ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, prir. Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1990., str. 555.

¹⁰ Kristini Aleksić 2009. god. kazala je spomenuta Dragica (Kevo) Aleksić.

¹¹ Vidi: MARKO DRAGIĆ, *Koledanje i veselanje u hrvatskoj tradiciji*, u: Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, 1. (2008.), 21-43.

¹² Mariji Brać ispričao je don Rajko Marković, župnik u Stocu. Vl. rkp. svz. 2007., D.

*kolendo, / U Božiću tri nožića - Veselo, veselo.*¹³ Tamošnji su žitelji podrijetlom iz Hercegovine, a pobjegli su od osmanskoga terora 1672. godine.¹⁴ Odjeci veseljanja nalaze se i u Studencima kod Ljubuškoga, a što je razvidno iz stiha: *Božić nam je, drago nam je, veselo, veselo.*¹⁵

Mnogobrojne veselarske pjesme i danas se pamte u stolačkom kraju, a među njima su i sljedeće:

Eto Bože preko vode

Eto Bože preko vode, veselo, veselo...
Nosi nama struk bosilja, veselo, veselo...
U zdravlju nas Božo našo, veselo, veselo...
U boljemu proslavili, veselo, veselo...
Širi Bože, vjeru našu, veselo, veselo...
Vjeru našu katoličku, veselo, veselo...
Naš Božiću, širimiću, veselo, veselo...
Širi tamo, dođi vamo, veselo, veselo...
Na dobar vam Božić došo, veselo, veselo...
*U veselju proslavljali, veselo, veselo...*¹⁶

Ja posadih vitu jelu

Ja posadih vitu jelu, veselo, veselo...
U kamenu, u zlu mjestu, veselo, veselo...
I uz jelu slatku lozu, veselo, veselo...
A uz lozu struk bosilja, veselo, veselo...
Za dva ljeta ne obađoh, veselo, veselo...
Dođe treće, ode veće, veselo, veselo...
Ne mogoh joj pristupiti, veselo, veselo...
Od visine vite jele, veselo, veselo...
*Od mirisa struk bosilja, veselo, veselo...*¹⁷

¹³ Vid: VULETIĆ VUKASOVIĆ, *Božić u Pučišćim (O. Korčula)*, Srđ, Dubrovnik 1906., str. 774-776.

¹⁴ Vidi: VULETIĆ VUKASOVIĆ, *Božić u Pučišćim (O. Korčula)*, Srđ, Dubrovnik 1906., str. 776. i VUIADINOVIĆ, STEVAN, *Neka zapažanja o postanku sela Račišća na Korčuli i poreklu njegovog stanovništva*, Beograd 1968.

¹⁵ Mariji Keža kazala je Matija Matić (rođ. 1920. god., Veljaci, Ljubuški). Vl. rkp. D, 2007., str. 48.

¹⁶ Kristini Aleksić 2009. god. kazala je spomenuta Dragica (Kevo) Aleksić.

¹⁷ Isto.

3. KORIZMENI I USKRSNI OBIČAJI I MOLITVE

Korizma obuhvaća četrdeset dana prije Uskrsa, a počinje na Čistu srijedu i završava na Veliki petak. Kršćani se pripremaju za slavljenje Uskrsa molitvom, postom, slušanjem i čitanjem Božje riječi te dobrim djelima. Odrasli pripadnici za krštenje, *katekumeni* imaju u korizmi završne pripreme za svoje krštenje u uskrsnoj noći. U korizmi, kršćani pristupaju sakramentu ispovijedi, da pomireni s Bogom i ljudima radosnije mogu slaviti Uskrs.

Unutar korizme ima šest nedjelja i svaka ima svoje ime. Prva korizmena nedjelja zove se Čista, druga je Pačista, treća Bezimena, četvrta Sredoposna, peta Gluha (Glušna), a potom slijedi Nedjelja muke Gospodnje ili Cvjetnica kojom otpočinje Veliki sveti tjedan.

U Hodovu, na poklade, u subotu prije Čiste srijede, kad je bilo i posljednje sijelo pred korizmu pekli bi se ušticipci, kako za kućnu *čeljad*, tako i za djecu i mlade iz susjedstva. Skupila bi se muška *čeljad*, momci, djeca i mlađi oženjeni ljudi. Krenuli bi od kuće do kuće obučeni malo lošije kako ih ne bi prepoznali. Od domaćina kuće tražili bi mesa, krumpira i sve što bi trebalo da sprema večeru te da se provesele. Večeru bi pripremali u posljednjoj kući koju bi pohodili.

Večer prije Čiste srijede pralo bi se sve posuđe od kojekakve mrsi. Čistu srijedu započinjali su čajem, kruhom i uljem i tako bi se postilo šest dana u tjednu. Samo bi se nedjeljom mrsilo (jelo meso).

Na Čistu srijedu bi djevojke dijelile kosu i mazale maslinovim uljem. Potom bi kosu vezale u marame i tako držale do Velike subote. To je bila njihova žrtva, jedan od njihovih vidova pokore. Odricali su se svojih luksuza, tj. prilike da budu lijepe i privlačne suprotnom spolu. U korizmi se ne bi pravile svadbe.

Uoči Cvjetnice djeca bi brala cvijeće (ljubičice, cvat, behar trešnje i drugih voćaka i biljaka) koje se potope u vodi pa se na Cvjetnicu umiva sva kućna čeljad uz što ranije ustajanje.

Od podneva Velikog četvrtka nije se radilo o zemlji niti bi se radili drugi teži poslovi. Na Veliki petak postilo bi se, ne samo od mesa, nego i od *bijelog mrsa*, a u to ulaze sir, jaja, mlijeko, uzimajući samo hranu na ulju. U tri sata išli bi na mobu - tako se nazivalo bdijenje.

Na Veliku ili Bijelu subotu kuhaju se i boje jaja, najčešće u lučini, čađi ili rujevoj travi koja je ispuštala boju. U ponoć bi se masovno išlo na polnoćku noseći jaja na blagoslov.

Srednjovjekovne su vjerske pjesme: *Muka Isusova* i *Gospin plač*.¹⁸ Na vjersku je liriku utjecala *Šibenska molitva* (krajem 14. st.), "pisana u ritmičkoj,

¹⁸ *Usmene lirske pjesme*, prir. Stipe Botica, SHK, Zagreb 1996., str. 18.

recitativnoj prozi¹⁹.¹⁹ Korizmene i uskrsne molitvene pjesme molile su se od Čiste srijede do Uskrsa. To je vrijeme kada katolici posebno skrušeno žive i pripremaju se za najveći blagdan - Uskrs. Mnogobrojne su starinske molitve koje kazivači i danas kazuju. Sljedeća je molitva tipična za korizmeni dio godine. Molile su je obitelji uz večernju molitvu.

Sjedi Gospa pokraj mora

*Sjedi Gospa pokraj mora,
na onoj ploči od mramora.
Otud ide brod mornara,
Slavna Gospa progovara:
Što je tebi, slavna Gospe,
prste lomiš, suze roniš?
Prođ'te me se Božji sveci,
sveti Pero i Nikola.
Ja imadoh sinka jedinka,
na muke ga udariše,
po kalu ga provaljaše,
iz kala ga izvadiše,
slavnu krunu na nj staviše.
Kad trnovu krunu sviše,
na glavu mu postaviše,
nabiše je sa svih strana,
da mu dođe do moždana.²⁰*

¹⁹ IVO FRANGEŠ, *Povijest hrvatske književnosti*, MH, Zagreb - Ljubljana 1987., str. 27.

²⁰ Varijacija te pjesme je:

*Nedeljice, nedeljica,
vrlo ti si Božija.
Kaži meni putiće,
kroz zelenu goricu,
na studenu vodicu,
da umijem ručice,
za ove grešne dušice.
Ove grešne dušice,
fatajte se ramena,
za Isusa ranjena.
Isus nam je gazija
i Djevica Marija,
koja Boga rodila
i svetoga Ivana.
Krsti mene Ivane,
radi Boga i vjere*

Mnoštvo je hrvatskoga duhovnoga blaga prekrila koprena zaborava. U nekim primjerima koji se i danas fragmentarno pamte s vremenom je došlo do nelogičnosti. Tako je i u navedenoj molitvi u 5. i 6. stihu. Pjesma *Kleči Gospa* je duljega sadržaja, stoga se nije molila u svakodnevnoj molitvi. Molile su je bake za posebne prigode, npr. petci u korizmi ili u trodnevnicu na kraju korizme, što je vrijeme intenzivnije molitve.

Nedeljice, nedeljna

*Nedeljice, nedeljna,
vrlo ti si milosna,
i u putu pućena,
i u krvi krvena.
Kaži meni putiće,
kroz zelenu goricu,
na studenu vodicu,
da umijem ručice,
za one grešne dušice.
O, vi grešne dušice,
idite sa ramena,
za Isusa ranjena,
na oltaru posvećeno,
na nebasa uznešeno.²¹*

Ova molitva se molila u korizmene dane ujutro i navečer. Ujutro *svak za sebe*, a navečer bi bila dio obiteljske molitve.

Prigrllila slavna Gospa

*Prigrllila slavna Gospa
krišce drvce,
krišce drvce, drag si meni.*

*i ostale kršćane.
Sjutra su nam Uskrsenja,
svemu puku na veselja.
Mrtvim dušam na spasenja!
Oj, Isuse, budi faljen,
Za sve vijeke, vjekov. Amen.*

Kristini Aleksić 2009. god. kazala je spomenuta Dragica (Kevo) Aleksić.

²¹ Kristina Aleksić zapisala je 2008. god. Kazala joj je Nada (Marić) Kevo, rođ. 1964. god. u Nevesinju. Od svog oca naslijedila je ljubav za povijest i usmenu predaju te je danas i ona rado prenosi na svoju djecu.

*Pri tebi je moj Sin umro
i prečistu krv prolio,
za grešne kršćanine.
Tko bi ovu molbu izmolio,
dao bi mu duši raj,
na umrli dan.²²*

Uskrs je blagdan koji pada na različite datume, ali uglavnom pada u vrijeme proljeća. Po našoj liturgiji to nije najveseliji, ali jest najveći blagdan. Po spomenu na Isusovo uskrsnuće katolici vjeruju i nadaju se da će tako i sami biti spašeni.

Za Uskrs je trpeza nešto slabija od Božićne. Za ručak je obično bio *prijesnac* ili *zljevak* koji se pravi od kukuruzna brašna s ovčjim lojem. Za užinu se pravi pita ili neka druga kuhana jela, posebno ako će doći zet. Bilo je uobičajeno da zetovi redovito dolaze kod punice na Uskrs donoseći kavu, šećer, a i jaja. Ujutro bi se najprije mrsilo jajima i blagoslovljenom soli uz prethodno *tucanje*.

Sljedeća uskrsna pjesma sadrži nekoliko karakterističnih usmenih epiteta, a to su *sjajnije i zlatnije*. Uz njih dolaze dva česta usmena motiva, sunce i mjesec.

Prošetale tri Marije

*Prošetale tri divice,
tri divice, tri sestrice,
sve tri Božje službenice.
Kad su došle blizu groba,
kad na grobu mladić sjedi,
sjajnije je od mjeseca,
zlatnije je od sunašca.
Dive su se ufatile
i sve natrag se povraćale.
Progovara mladić s groba:
Kud idete tri divice,
tri divice, tri sestrice?
kud idoste, kog gledaste?
Vi gledate Isukrsta,
Isukrsta Božjeg sina.*

²² DON MATO PULJIĆ, *Stolac*. Njemu kazivala Anđa Raguž, Barane 1988.

*Jutros Isus uskrsnuo,
na nebesa poletio,
pozdravio Petra, Pavla
i Ivana vele draga,
da mu duša ne postrada,
da mu tijelo ne propada.
Sine Božji budi faljen,
po sve vijeke, vjeka, Amen.*²³

Navedena molitva, u stolačkom kraju, moli se na Veliku subotu. Leit motiv korizmenih i uskrsnih pjesama je Isus Krist.

O, Isuse, delvet moj

*O, Isuse, delvet moj,
pri tebi je život moj.
Kad se tebe promislim,
svih se grijeha oprostim,
rajska vrata otvorim,
a paklena zatvorim.
Ne bojim se nikoga,
do Isusa i Boga,
Isus mi je kadija
i Djevica Marija,
koja Boga rodila,
i Ivana krstila.
Krsti mene, Ivane,
pored Boga i vjere.
Sutra nam je uskrsnuće,
sutra ćemo uskrsovat.
Živim dušam na veselje,
a mrtvim na spasenje.*²⁴

²³ DON MATO PULJIĆ, *Stolac*. Prema Marčinkuši iz Ćorića, a ona čula od svoje majke koja je s Previši, 1988.

²⁴ Kristina Aleksić zapisala je 2008. god. Kazala joj je Bojana (Krnjić) Kevo, rođena je 1919. god. u Ljucima. Ni nju, kao ni ostali narod stolačkoga kraja, život nimalo nije mazio. Nakon samog rođenja, majka joj umire ostavljajući za sobom nju i brata joj blizanca. Čitav svoj život provela je kao čobanica. Molitve kojih se sjećala govorila joj je njezina baka, a pjesme je i sama smišljala i pjevala, te tako kratila dane i noći na svježem planinskom zraku. Rodila je i odgojila sedmero djece. Sada živi sa svojim najmlađim sinom i njegovom obitelji na Bobanovom selu, naselju koje je nastalo nakon Domovinskog rata.

4. JURJEVDAN

Po tradiciji je sveti Jure bio rimski časnik. Mučen je i pogubljen u Kapadociji (Mala Azija) 23. travnja 303. za vrijeme Dioklecijanova progona kršćana. Pokopan je u Palestini u Lidu. Na njegovom je grobu izgrađena katedrala. Iznimno je štovan svetac kod mnogih naroda. Hrvati sv. Juru posebno štuju, a o tome svjedoči i gradnja crkve u čast toga sveca u Putalju kod Solina već u 9. st. Sv. Juri posvećena je i crkva u *Podbrežju* kod *Zenice* za vrijeme Kulina bana (1193.). Sv. Jure je bio zaštitnik srednjovjekovnoga bosanskog kraljevstva, Poljičke Republike, Visa, Senja, Lovrana; Barcelone, Genove; Engleske, Portugala, Armenije, Gruzije itd.

Od 6. st. legende pripovijedaju o njegovoj mučeničkoj smrti. Od 12. st. pripovijeda se o čudesima koja su se dogodila po zagovoru sv. Jure, a od tada do danas u usmenoj je komunikaciji motiv sv. Jure koji je kopljem proboo zmaja.²⁵ God. 1380. nastala je prva hrvatska lirski pjesmarica, a u njoj je prva pjesma *Pisan svetoga Jurja*. Ta je pjesma “transkribirana i objavljena početkom” 20. st. Daniele Farlati (1690.-1733.) u djelu *Illyricum sacrum* (svz. I.-VIII., Venecija, 1751.-1819.) navodi da se pokatkad običavalo prije svete mise u “Jurjevoj crkvi u Kaštel Sućurcu recitirati vrlo zbijenom mnoštvu s povišenog mjesta (...) ugodnim ritmom hrvatski pisanu povijest o životu i mučeništvu sv. Juraja, o glasovitoj njegovoj pobjedi u kojoj je ubio zmaja”.²⁶ Ta se legenda kod Dalmatinaca skoro od 7. st. običavala izvoditi svake godine na spomendan sv. Jure u njegovim svetištima. Versificirana legenda o sv. Juri koji je kopljem probo zmaja i tako spasio Širin grad, pridodana je Kačićevu *Razgovoru ugodnomu*. Diljem BiH i Hrvatske Hrvati i danas kazuju (prozne i stihovane) legende o sv. Juri.²⁷

U stolačkom kraju za Jurjevdan bi djevojčice od 14 do 15 godina iglom i čađom usjeckale po rukama križiće,²⁸ zvijezde ili cvjetove i grančice,

²⁵ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, ur. Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1990., str. 308-310.

²⁶ MIROSLAV PALAMETA, *Diljem književne baštine*, Sveučilište u Mostaru, Mostar 1996., str. 13-14.

²⁷ Vidi: *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine: lirika, epika, retorika*, prir. Marko Dragić, Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine u 100 knjiga, knjiga 4, Matica hrvatska i HKD Napredak, Sarajevo 2006., str. 321-324.

²⁸ Poznata je predaja kako su Turci upadali u cincarska sela i otimali djecu, uglavnom žensku. Tako od nekog bogatog *Cincara* beg zatraži kćerku za ženu. Otac nije smio odbiti bega pa mu je rekao da dođe nakon mjesec dana kad sve bude spremno za svadbu. Djevojci su istetovirali križ na čelu pa je beg nije mogao uzeti za ženu. Otada su sve cincarske djevojke tetovirale križ na čelu i na rukama. U tursko doba, kad

dokazujući time da su prešle iz djetinjstva u odrasle. Pod glavu bi preko noći stavljale tilovinu. Vjerovalo se da koga bi momka djevojka sanjala te noći, za toga bi se i udala. Ovaj običaj je nestao prije 1. Svjetskog rata.²⁹

5. SPASOVO

Uzašašće (Spasovo, Spasovdan) je blagdan koji je četrdeset dana nakon Uskrsa, a slavi Kristov uzlazak u nebo.

U stolačkom kraju za Spasovo bi se klalo bravče ili samo narezivalo ovcama na ušima, tzv. biljeg, kako bi se na taj dan pustila krv. Dijelovi ušiju koji su otkinuti moralo se prosuti na mravinjak ili u mlado žito. Na taj dan je još bio običaj da se mora zaklati nešto od stoke kako bi godina bila uspješna.

Bio je dernek u Ljucima. Posjećivala se rodbina i prijatelji te se u popodnevnim satima išlo u Ljuca na Bunarić.³⁰

su age i turski gospodari bili strah i trepet katoličkom pučanstvu, posebno ženskom stanovništvu, žene su vjerovala da ih samo Bog može u tome sačuvati. Zato su još od rane mladosti crtale križeve po rukama. Na Dan svetoga Josipa djevojke i mladići u dobi od trinaest do šesnaest godina *križicali*. Pored blagdana Svetoga Josipa križicalo se i na Blagovijest, Cvjetnicu, u dane Velikoga tjedna i na Ivandan. U jednoj zdjelici zamiješao bi se med i usitnjeni ugalj od izgorjelog drveta. Prah je trebao biti sitan. Kad bi se pomiješao s medom, dobivala bi se crna smjesa. Tada su bake i mlade žene iglom zamočenom u tu smjesu crtale križeve po rukama. Kad bi ih nacrtale, onda su ponovno manjom iglom bockale to ucertano mjesto. Ta smjesa ulazila je pod kožu. Postupak se ponavljao i nekoliko puta dok bi ta crna smjesa ostala plavkasta na koži. Ranice bi zarasle i crteži križa ostajali su za cijeli život. Vjerovalo se da ih ti križevi štite od napasnika. Čuvalo se poštenje i ponos. S tim se križevima i umiralo i svaka od njih je vjerovala da ju je samo Bog tako zaštitio od napasnika. U Imotskoj krajini još uvijek se na rukama starica može vidjeti tetoviran jedan veći ili više manjih križića. Ti križići su ostali kao podsjetnik na vrijeme osmanskoga terora. Sam postupak tetoviranja je bio slijedeći: oštrom iglom bi se bockala koža pa se u ranice ubrizgavala boja da se na koži trajno vidi križ - simbol krštene duše. U Imotskoj krajini tetoviranje je uzelo maha za vrijeme turskih provala. Oni bi vršili razne zulumte te bi, između ostalog, lovili kršćanske djevojke i žene te ih silovali. Da bi se to nasilje spriječilo, jedini način je bio da se na rukama utetovira više manjih križića, a na prsima malo veći križ. Znalo se da Turci bježe od križa i da se nikada ne bi dotakli rukom ruke kršćanke na kojoj bi ugledali križ, ili prsiju, na kojima bi bio još veći križ. Čak su i majke svoje mlade kćeri tetovirale, i to obavezno na šaci jer je to bilo jedino uvijek vidljivo mjesto na koži, zbog običaja nošenja dugih rukava. Vidi: MARKO DRAGIĆ, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008., str. 156-157 (www.ffst.hr).

²⁹ Kristina Aleksić zapisala je 2008. god. Kazala joj je spomenuta Nada Aleksić.

³⁰ Isto.

6. SV. ANTE

Sv. Ante (13. lipnja) omiljeni je svetac kome se svi Stočani rado mole i zavjetuju, posebice djevojke koje bi bose hodočastile na Trijebanj, gdje bi bila misa u čast ovom svecu.

7. SV. IVAN KRSTITELJ

Sveti Ivan nosi naziv Krstitelj jer je u rijeci Jordanu krstio Isusa. Posljednji je starozavjetni prorok. Sin je starozavjetnog svećenika Zaharija i Elizabete, rođakinje Bogorodičine.

Uz blagdan rođenja sv. Ivana Krstitelja (24. lipnja) vezuju se pretkršćanski kulturni običaji paljenja krijesova (kresova, krisova). U Bosni i Hercegovini te Dalmaciji svitnjak je sinonim za krijes. U Tisnom na otoku Murteru 23. lipnja "uoči Ivanje žetvene"³¹ vršilo se paljenje *koleda*. Običaj paljenja krijesova na taj dan bio je prisutan kod Rusa, Poljaka, Čeha, Slovaka i dr.³² Neki etnolozi paljenje ivanjskih krijesova interpretiraju kao ostatak Sunčeva kulta.³³

U nekim je hrvatskim krajevima, primjerice u Velikoj kod Slavonske Požege, bio običaj da muškarci nekoliko dana prije Sv. Ivana pripreme baklje (lučevi), stave ih na kuće te ih na večer uoči Sv. Ivana upale. Ti su se mladići nazivali *bakljari*. Djevojke bi ubrale razno cvijeće od kojega bi isplele vijence te se njima kitile u ivanjsko navečerje i sutradan kada idu u crkvu. Najznamenitiji je cvijet u ivanjskim vijencima bio paprat. Mladići su se s bakljama penjali po zidinama i stijenama.³⁴

U živoj je narodnoj tradiciji sv. Ivan veliki zaštitnik vrela voda. Stara je hrvatska tradicija da se na izvorskoj vodi treba okupati prije izlaska sunca.

Kao i drugi obredi i ivanjski su raznovrsni. Tako je, primjerice, seoski čuvar u Brestu u Istri nekoliko dana prije sv. Ivana obavještavao mladiće gdje ima suhih drva u šumi. Mladići bi ta drva sabrali i donijeli na kraj sela. S tim bi se drvima na viliju (uoči) sv. Ivana zapalio krijes oko kojeg

³¹ Marina Lampalov u travnju 2006. zapisala u Tisnom na Murteru po kazivanju Šime Grgurine rođ. 1930. god. Kazivač je po zanimanju ribar, a sada je umirovljenik. Rkp. FF Split, 2006, svz. 17, str. 7.

³² LUKA ILIĆ ORIOVČANIN, *Narodni slavonski običaj*, Zagreb 1846., str. 154.

³³ JASNA ČAPO ŽMEGAČ, *Hrvatski uskrсни običaji, Korizmeno-uskrсни običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica*. Golden marketing, Zagreb 1997, str. 16-17.

³⁴ LUKA ILIĆ ORIOVČANIN, *nav. dj.*, str. 158-162.

bi se skupili djeca, djevojke, mladići i stariji svijet. Oko krijesa bi se veselilo, kolo igralo, pištolji pucali, svirali mjehovi (dude). Buka, galama te pokatkad pucanje iz pištolja imali su u narodnoj percepciji apotropejsku moć kojom su se tjerovali demoni.

Stariji i djeca bi se veselili do pola noći, a poslije toga su odlazili kućama. Djevojke i mladići ostajali su kod krijesa do zore. Kad bi vatra jenjala, mladići su preskakali krijes "jedni ovamo, a drugi onamo". Skakali su vjerujući da im preko ljeta buhe ne će gristi noge. Djevojke su jedna drugoj tri puta preko vatre bacale povezane rukoveti cvijeća. To se cvijeće na sv. Ivana stavljalo na strehu i u rupice u zidu. Taj je obred imao apotropejski karakter³⁵ te se vjerovalo da će tako godina biti rodniya sijenom.

U stolačkom kraju za Ivandan se hodočasti na Stjepan Križ (Krst) i Kruševo čiji je ovaj svetac bio zaštitnik. Najznačajnije je bilo što bi djevojke taj dan iznosile ruho vani koje su se sa svojim majkama spremale za udaju. U Nevesinju bi se palila vatra oko kuća.³⁶

Vatra je magijski izvor moći. Vatra badnjaka ima (re)generativnu funkciju Sunca. Ta je vatra davala toplotu i svjetlost za vrijeme Badnje večeri i božićnih blagdana. Njome su se palile božićne svijeće; fenjeri, lučevi, maršila koji su osvjetljavali put odlaskom na Polnočku. Vatra u kršćanskoj simbolici predstavlja mučeništvo i vjerski žar, kao i pobjedu svjetla nad tamom, ali i personificirano čudovište koje riga plamen i može živjeti u vatri, a da ne izgori.³⁷

³⁵ Apotropejski obredi i pjesme imaju za cilj: odvratanje demonskih sila od ljudi, domova; stoke, štala; doprinos zdravlju i ljepoti; povećanje rodnosti polja, livada, njiva, vrtova; liječenje bolesti. Neki apotropejski obredi imaju magijske poganske karakteristike, a neki su kristijanizirani. Apotropejski obredi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi nalaze se u: *adventskim, božićnim, novogodišnjim; maškarama (mačkarama); vukarskim, vučarskim; korizmenim, uskrsnim; jurjevskim; ivanjskim*; i inim obredima. Najviše je, pak, apotropejskih obreda u *vukarskim, vučarskim, jurjevskim i ivanjskim* obredima i ophodima, a nalaze se i u *duhovskim, petrovskim, vidovdanskim, koledarskim* i drugim običajima. Podrijetlo je mnogih hrvatskih obreda u drevnim pretkršćanskim mnogobožaćkim vremenima, i baština su iz pradomovine. U nekima se opažaju utjecaji praindoeuropskih, slavenskih, romanskih i drugih obreda. Kultni su u apotropejskim obredima: zelenilo, vatra, pepeo, izvorska voda i dr., a raznovrsna je njihova simbolika u hrvatskoj tradicijskoj kulturi. Najveći dio tih obreda prestao se izvoditi pedesetih godina dvadesetoga stoljeća, ali su kao i drugi usmenoknjiževni oblici, ostali u narodnom pamćenju.

O tome više: MARKO DRAGIĆ, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, u: *Croatia et Slavica Iadertina*, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar 2007., str. 369-390.

³⁶ Kristina Aleksić zapisala je 2008. god. Kazala joj je spomenuta Nada Aleksić.

³⁷ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, prir. Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1990., str. 581.

8. MOLITVE BLAŽENOJ DJEVICI MARIJI

Blažena Djevica Marija je ime koje je najviše spominjano u molitvama kod katoličkog puka. Blagdan Velike Gospe slavi se 15. kolovoza. Na taj dan naš puk na različite načine štuje Majku. To se štovanje uglavnom ugleda u hodočašćenju u različita marijanska svetišta i molitvi.

Za Veliku Gospu se išlo i častilo Veliku Gospu u Prenj i Nevesinje. Vjerovalo se tko bi se zavjetovao i posjetio ova mjesta da bi bila uslišana svaka njegova želja. Pitali su neku curu: "Kojemu se ti svecu moliš pa ti je sve po tvome?" A ona će na to: "A jadna, moli se dragoj Gospi, muško ko muško."³⁸

Za Malu Gospu, 8. rujna je bio dernek u Stocu te bi došle sve djevojke s planine i ove što su bile kući, pa bi se uspoređivale. Koja bi bila crvenija (rumenija), za tu bi rekli da je zdrava kao boca te bi imala više momaka. Govorilo bi se *Gospa mala, jesen prava*. Slijedi jedna od molitava kojom su Stočani ukazivali čast Božjoj majci. Ponovno se javlja motiv sunca i epitet *svijetal*.

O Gospice uzvišena

*O Gospice uzvišena,
na nebesa uznešena,
svijetlim suncem obučena,
od svih svetih proslavljena.
O studenče vode žive,
o čistoćo, slavne Dive,
pušći nami slavne zrake,
od milosti take majke.
Nek nam sunce to iziđe
i nevolja svaka prođe
i za tvoje te radosti,
izbavi nas od bolesti.³⁹*

Sljedeće dvije kratke molitve upućuju se Gospi s vjerom u uslišanje, jer se Gospi davala prednost pred svim drugim svecima kad se radilo o potrebama, problemima i molbama stolačkog čovjeka.

³⁸ Kristina Aleksić zapisala je 2008. god. Kazala joj je spomenuta Nada Aleksić.

³⁹ Isto.

Slavna Gospo

*Slavna Gospo,
slavna ti si,
porod porodila,
bijel danak prihvatila,
mrklu noćcu ostavila.
Prihvati me, Majko,
ukloni svaku bol i smetnju
i nevolju. Amen.*⁴⁰

Marija se začē danas

*Marija se začē danas,
da se moli Bogu za nas,
Božja će se mati zvati,
svaku će nam milost dati.
Smiluj nam se Djeva Mati,
Djeva Mati na san gori,
u sužanjstvu tamo doli.
Kad se bude poroditi,
vas će narod govoriti,
da ti jesi Božja Mati,
svaku ćeš nam milost dati.*⁴¹

10. SV. KATA

Mnogobrojne su molitvene pjesme koje i danas kazivači kazuju. Te se molitve upućuju svecima i sveticama Božjim kao molbe za zdravlje, sreću, uspjeh, blagoslov; kao zahvala za uslišane molitve; kao preporuka.⁴²

Sv. Katarina Aleksandrijska rođena je u 3. st. u Aleksandriji u Egiptu. Potječe iz plemićke obitelji koja je kraljevskoga podrijetla. Prema legendi Katarina je prije krštenja u snu vidjela Djevicu Mariju kako u naručju drži dijete Isusa. Djeвица je zamolila Isusa da uzme Katarinu za svoju

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Isto.

⁴² MARKO DRAGIĆ, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti* (Fakultetski udžbenik), Filozofski fakultet u Splitu, Split 2008., str. 177 (www.ffst.hr).

službenicu, ali je dijete okrenulo glavu rekavši da ona nije dosta lijepa. Katarina je, međutim, na daleko bila poznata po svojoj ljepoti i učenosti. Kad se probudila, pitala se kako bi se svidjela malome Isusu i do krštenja se nije smirila. Nakon krštenja Krist joj se ponovno pokazao u snu, stavio joj prsten na ruku i uzeo je za svoju nebesku zaručnicu. Kad se Katarina probudila, vidjela je prsten na svojoj ruci i nosila ga je do kraja života.

U to je vrijeme car Maksimin II. izabrao Aleksandriju za glavni grad svoga dijela carstva. Odlučio je iskorijeniti sve kršćane. Katarina je odlučila posjetiti cara i odvratiti ga od njegove odluke. Iznenađeni car pozvao je najučenije filozofe da pobiju vjeru. Katarina ih je zasjenila, te su se obratili na kršćanstvo. Car je naredio da se filozofi pobiju, a Katarina utamniči. Uzalud je car glađu pokušavao na pokornost prisiliti Katarinu. Anđeli su joj donosili hranu, a ona je carevu ženu s pratnjom obratila na kršćanstvo. Razjareni car je tada donio smrtnu presudu za sve kršćane osim Katarine. Zanesen njezinom ljepotom ponudio joj je brak, ali je ona to s gnušanjem odbila. Očajnički je naredio da je svežu između četiri kotača optočena oštricama, te da je tako iskidaju na komade. Međutim, dok se presuda izvršavala, snažan je plamen s neba uništio kotače. Tada su Katarini odrubili glavu.⁴³

Zapis legende o sv. Katarini potječe iz latiničnog rukopisa časnih sestara Sv. Marije u Zadru s konca 15. st. Tu su legendu zadarske redovnice u koru recitirale na Dan Sv. Katarine. Versificirane legende o sv. Katarini nalaze se u *Korčulanskoj pjesmarici* (15. st.) i u *Budljanskoj pjesmarici* (17. st.).⁴⁴

U kršćanskoj je tradiciji sveta Katarina zaštitnica djevojaka. Početkom 21. st. mnoge Hrvatice u Hrvatskoj i BiH kazuju lirske pjesme o starokršćanskoj mučenici sv. Katarini kojoj je otac, kralj, rano umro. U Katarinu se zaljubio poganski kralj. Htio je Katarinu dovesti u svoj dvor, ali pod uvjetom da ona napusti Kristovu vjeru. Katarina je radije odabrala smrt i kralj je naredio da joj odrube glavu, a tada:

*Divičanska krv se lila,
u ruže pritvorila.*

⁴³ *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, prir. Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1990., str. 324-325.

⁴⁴ *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, prir. Vjekoslav Štefanić i suradnici Biserka Grabar, Anica Nazor i Marija Pantelić, PSHK, knj. 1., Zagreb 1969., str. 274-277.

*Rumene su ruže cvale,
cilom svitu mirisale.*⁴⁵

Sv. Kata nije bila zaštitnica krajeva u Stocu, ali su se njoj utjecale najviše žene za neke svoje posebne potrebe te su molile molitve njoj u čast. Ovu molitvu molile su žene koje su obavljale pobožnost sv. Kati.

Sveta Kate

*Sveta Kate, Božja službenice,
ti si postila trines dana,
trines ponedjeljaka,
u tamnici klečeć, srcem ječeć,
sa sestrama se Bogu molila.
Ko bi ove moje molitve molio,
triput večer liježući,
triput jutrom ustajuć,
Bog mu dao lijep dar,
na umrli dan,
da mu duša vidi raj.*⁴⁶

U ovoj molitvi nalazi se dio koji je karakterističan za brojne molitve, različitog sadržaja i različitim svecima, a ponajviše Djevici Mariji, a taj dio je *Ko bi ove molitve molio...*

11. JUTARNJE I VEČERNJE MOLITVE

Stočani, kao i ljudi s okolnih sela bili su religiozni ljudi, zahvaljujući načinu života, imali su puno posla i malo slobodnog vremena, no, to ih nije sprječavalo da svoj dan započnu s molitvom, a tako su ga i završavali, molitvom.

Osim jutarnje i večernje molitve, ljudi bi stavljali na sebe znak križa prije svakog važnijeg posla, molio bi se Božji blagoslov jela i zahvaljivalo se na blagovanom objedu. Iz ovoga zaključujemo da je molitva imala važno mjesto u životima stolačkog katoličkog puka.

⁴⁵ *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine: lirika, epika, retorika*, prir. Marko Dragić, Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine u 100 knjiga, knjiga 4, Matica hrvatska i HKD Napredak, Sarajevo 2006., str. 324-326.

⁴⁶ Kristina Aleksić zapisala je 2008. god. Kazala joj je spomenuta Nada Aleksić.

JUTARNJA MOLITVA

Bože, ti sa tvojom moći

*Bože, ti sa tvojom moći,
ove si me čuvo noći,
da ustanem s tijelom zdravim
i za to te, Bože, slavim,
i ovog me dana hrani
i od svakog zla obrani.
i je ću pobožna biti
i uvijek dobro činiti.⁴⁷*

VEČERNJE MOLITVE

Oдох леći, Boga реći

*Oдох леći, Boga реći,
одох спати, Boga звати.
Bog će nama добро dati
i Marija Božja mati.
Bog se диже на небеса,
небеса се растворише,
анђели се поклонише.
Сиђе Госпа окруњена,
роди Сина Спаситеља.
Spasi Bože душе наше,
kano Isus tijelo vaše,
krstom се крstim,
krst на себи држим,
krst ме чува до ponoći,
svi анђели од ponoći,
a Bog i Госпа до vijeka.⁴⁸*

⁴⁷ Kristina Aleksić zapisala je 2008. god. Kazala joj je spomenuta Bojana (Krnjić) Kevo.

⁴⁸ Isto.

Fala Bogu, prođe danak

*Fala Bogu, prođe danak,
dođe slatki sanak.
Bože, prije nego pođem spati,
Bože ja ću tebe prizivati,
da mi budeš na pomoći,
nastojat ću ove noći.
Svaka bijeda da me mine,
da mi opet sunce sine.*⁴⁹

O Bože moj, ja legoh

*O Bože moj, ja legoh,
u odar svoj.
Predajem svoju dušu Abramu,
Abram Jakobu,
Jakob Djevici,
Djevica anđelu.
Anđeli oko nas,
sveti Duh više nas.
Bježi đavle od nas,
ne vjerujem u te,
nego u Boga Oca
i Duha svetoga, Amen.*⁵⁰

12. PRIGODNE MOLITVE

Kod najstarijih civilizacija bila je razvijena magijska književnost. Toj književnosti pripadaju mezopotamske *inkantacije*⁵¹ i molitve magijskim izvorima moći: vatri, soli, vodi. Drevni su Egipćani⁵² su, također, bajanjem liječili i od demonskih sila štitili ljude i stoku.

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ Isto.

⁵¹ Lat. incantatus, adi. - čaranjem posvećen, začaran; MILAN ŽEPIĆ *Latinsko-hrvatski ili srpski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb 1979., str. 124. Inkantacija - zaklinjanje, zazivanje (obično na početku kakva pothvata); bajanje, čaranje; čarolija. BRATOLJUB KLAJČIĆ, *Rječnik stranih riječi*, MH, Zagreb 1980., str. 590.

⁵² Usp. MARKO VIŠIĆ, *Književnost drevnog Bliskog istoka*, Naprijed, Zagreb 1993., str. 9.

Antički grčki filozof Gorgija (493.-370. pr. Kr.) ukazao je na *magijsku moć riječi* proglašivši je vlastodršcem “koji najmanjim i najneupadljivijim organom postiže najčudesnija djela”.⁵³ U Bibliji je govornišтво dar Božji.⁵⁴

Basma je stručni naziv za usmeno-retorički oblik koji se pri magijskom obredu šaputao/recitirao, pjevao, u želji: da se čovjeka, njegovu imovinu i stoku zaštititi ili oslobodi od bolesti, demonskih sila i vremen-skih nepogoda; da djevojci dođe i/ili oženi je njezin odabranik, da za vrijeme sušnih proljetnih i ljetnih dana božanstvo udijeli kišu i tako spasi ljetinu. U stručnoj su uporabi za basmu sinonimi *bajalica*, *egzor-cizam* i *zaklinjanje*, a narodni su nazivi *bajalica* i *bajavica*. Neki filolozi i leksikolozi su s pravom ustvrdili da je basma čarobni tekst koji se izgovara pri bajanju (čaranju, vraćanju).⁵⁵ Ostvaruju se stihovima i pro-zom. U njima se prepleću mitski i vjerski elementi. Hrvati su ih kristijanizirali te ih nazivali molitvama. Rudolf Strohal, primjerice, u ZNŽO JS navodi bajalicu protiv poganice i naziva je molitvom.⁵⁶ Nosi-telji tih narodnih usmeno-retoričkih magijskih tvorevina rijetke su, odab-rane i poštovane osobe, a nazivaju se *mole*, *moliboge*, *bogomolje*, *bogo-moljke*. *Mola* se na početku obreda prekriži i moli Vjeronanje, a na koncu obreda se prekriži.

Način recitiranja/šaputanja basmi protiv bolesti, biblijske je provenijencije. Onaj tko baja sagne se prema bolesniku i tiho šapuće. Isus je izgonio demone i nečiste duhove. U prvom stupnju inicijacije slavitelj dahne u bolesnika i moli: “Dahom usta svojih odagnaj, Gospodine, zle duhove: zapovjedi im da odstupe, jer se približilo kraljevstvo tvoje.”⁵⁷

Prigodne molitve vežu se uz pojedine segmente života stolačkih ljudi. Ovdje nalazimo one koje su tipične za seoski dio Stoca koji se bavio stočarstvom i zemljoradnjom. Fokus njihovog opstanka bilo je blago i njiva, stoga ne čudi da su molili za dobro toga dvoga.

⁵³ TVRTKO ČUBELIĆ, *Povijest i historija usmene narodne književnosti*, Zagreb 1990., str. 280.

⁵⁴ STIPE BOTICA, *Biblija i hrvatska kulturna tradicija*, VI. nakl. Zagreb 1995., str. 107.

⁵⁵ Vidi: TVRTKO ČUBELIĆ, *Usmena narodna retorika i teatrologija*, Zagreb 1970, str. LII. i *Rječnik hrvatskoga jezika*, glavni ur. Jure Šonje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga, Zagreb 2000., str. 58.

⁵⁶ RUDOLF STROHAL, *Poganica (Sali u Dalmaciji)*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, ur. dr. B. Boranić, knjiga XXV, Zagreb 1924., str. 379-380.

⁵⁷ *Suvremena katolička enciklopedija, A-E* (prir. Michael Glazier i Monika K. Helwing), Slobodna Dalmacija, Split 2005., str. 286.

Zanimljivo je da se ove molitve nisu odavale. Vjerovalo se da moliteljice gube moć zacjeljivanja ako i bolesnik zna molitvu. Tek u poodmakloj dobi molitve prenose na djevojku, ženu koja će nastaviti njezin posao.

12.1. MOLITVA NAD OVCOM KOJU JE ZMIJA UGRIZLA

Izmoli se tri puta Vjerovanje i tri puta pritom treba reći, držeći u ruci komad hljeba (kruha): *ječmen hljeb, Isusova večera! Od zmije lijek! Tada se daje ujedenu bravčetu da jede i bude selamet.*

12.2. MOLITVA PROTIV UJEDA OTROVNICE ZMIJE

Nakon što se prekriži, moli se *Vjerovanje* i *Ispovijedam se* i nastavlja:

*Božji emar, moj sebet,
Božji emar, moj sebet,
Božji emar, moj sebet!
Sveta Maro, što to dođe?
Što to dođe, što to nađe?
Što to ujde, što to uteče?
Sveta Luce i ti dođi,
i ti dođi, i ti nosi,
u onu plavu planinu.
Pod oni stanoviti kamen,
đe bijelo mlijeko ne teče.
Sveta Maro i ti dođi
i ti dođi, i ti nosi,
u onu najvišu planinu,
pod oni stanovit kamen.
Bijelo mlijeko teče,
zvijezda tuče dušmana.
U ime Oca i Sina
i Duha Svetoga, Amen.*

12.3. MOLITVA NAD BOLESNIM KRAVLJIM VIMENOM

*Isus leži za kućom,
lozova mu prostirka,
kamena uzglavnica,
proseno brašanica!*

*U ime zle babe,
i dobra đeda,
ustu bolesti natrag,
ne znalo ti se za trag!*

12.4. KAD SE ZAVARČUJE

Izmoli se Vjeronanje, sastavi se tri prsta: mali, domali i palac, a dva se ispruže i tako se tri puta prekrsti govoreći: *Zla bolesti natrag, ne znalo ti se za trag! Sveti Petre ti ovu bolest vraćaj, prije se Isus rodio, negoli se (npr. Nikoli) dogodilo. Tako se tri puta ponovi i bude dobro.*⁵⁸

12.5. MOLITVA NAD BOLESNOM STOKOM

Izmoli se Vjeronanje uz škropljenje blagoslovljenom vodom stoke i nastavi se: Otud idu roci i uroci, u to polje bogato, u to selo neznano, da gledaju dobru dobrotu i lijepu ljepotu. Dobra vola, dobra konja, nejaka deteta i malena detića. Uzorito zazorito. Otud idu roci i uroci, sretnuo ih Bog dobru dobrotu i lijepu ljepotu, dobra konja i dobra vola, nejaka deteta i malena detića, uzorito zazorito. Vratite se roci i uroci: koga ste šćeli, toga ste sreli. To bijaše, Otac i Sin i Duh Sveti. (krsteći se).⁵⁹

12.6. KADA GRMI I PRIJE OLUJE

Irudica je u narodnoj percepciji demonsko biće koje je krivo za smrt sv. Ivana Krstitelja, stoga je sv. Ilija progoni i bije munjama od kojih je sva isprobijana. Ona u obliku mačke bježi svijetom, jer je još nijedan grom nije udario (već munje), a kad je udari, ubit će je. Prije njega sv. Ilija će se boriti protiv Antikrsta i Antikrst će ga ubiti. Sv. Ilija će oživjeti i ubiti Antikrsta i bit će kraj svemu i Strašni sud.⁶⁰ U Poljicima se vjerovalo da sv. Ilija gromovima puca za irudicom (đavlinom) kako bi je smaknuo.⁶¹

⁵⁸ Kristina Aleksić zapisala je 2008. god. Kazala joj je spomenuta Bojana (Krnjić) Kevo.

⁵⁹ Isto.

⁶⁰ JERKO SUTON, *Vjerski život i običaji Zapadne Hercegovine*, Mostar 1968., str. 119-120. (Umnožen rukopis. Primjerak se nalazi u Franjevačkoj knjižnici Mostar, inv. br. 3912, sign. 39).

⁶¹ FRANO IVANIŠEVIĆ, *Poljica, narodni život i običaji*, reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa, Književni krug Split, Split 1987., str. 555.

U hrvatskom narodnom vjerovanju irudica donosi olujno nevrijeme. Irudice su nestale iz narodnoga pripovijedanja.

Kada pada grad ili kad se priprema nevrijeme iz kuće se iznosi sadžak, saksija i maše i sl. Moli se pri tom:

*Irudice, irudice,
od Boga prokletnice,
krvlju svetog Ivana,
Krstitelja, sapeta.
Pomozi Bože i Božja majko!*

Potom se moli Vjerovanje...⁶²

12.7. KADA GRMI

*Sjedi Gospa okrunjena,
drži Sina Spasitelja,
kud se Gospa okretaše,
tuda vrijeme ne pucaše!*⁶³

12.8. ZAŠTITA OD GROMA

*Sjedi Gospica,
na sred stočića.
Zlatoruka povijaše,
kud povojom okretaše,
tuda tvrdo vrijeme ne mogaše,
već se dalje odbijaše. Amen.*⁶⁴

12.9. KAD SE ZATVARA TOR OD OVACA

Kaže se tri puta križajući se: Ova vrata svetim križem zapeta!⁶⁵

⁶² Kristina Aleksić zapisala je 2008. god. Kazala joj je Anica (Aleksić) Pavlović, rođena je 1940. god. u Hodovu. Išla je četiri razreda osnovne škole. Bez oca, koji je nestao u Drugom svjetskom ratu, ona i njezini trojica braće u oskudnim životnim uvjetima su preživljavali godine poraća. Međutim, ni taj rat, kao ni Domovinski nije ju slomio. Još i sada, nasmijana i vedra baš kao djevojčica, živi u Rotimlji sa svojom obitelji.

⁶³ Isto.

⁶⁴ Isto.

⁶⁵ Kristini Aleksić 2008. god. kazala je spomenuta Bojana Kevo.

13. PRENJA

Prenja su moralno-didaktička nadmetanja, a poznavale su ih najstarije civilizacije. Odjek sumerske pjesme *Čovjek i njegov bog* opaža se u biblijskoj knjizi o pravednom Jobu. Sumerska je književnost trajala koliko i Sumeri.

Antologijski je primjer staroegipatskog prenja *Razgovor čovjeka i njegove razočarane duše* (oko 2250. god. pr. Kr.). Čovjek se u toj pjesmi razočarao nepravdama i sudbinom te je priželjkivao smrt. Uzalud ga je duša odvrćala. Razočarani je čovjek odabrao smrt.⁶⁶ Istovjetno je intonirana mezopotamska pjesma *Razgovor gospodara i sluge* (oko 1000. god. pr. Kr.).

U *Osorsko-hvarskoj pjesmarici* (oko 1530. god.) nalazi se pjesma *Kako se tuži duša svrhu tila*. Pjesma je dvodijelna i napisana je osmeračkim dvostihovima i zasigurno je nastala davno prije 16. st. U toj pjesmi duša upozorava i prekora tijelo da će brzo iz njega ići te mora ispovjediti grijeh jer je uživalo u strastima, a na dušu nije mislilo. Duša tijelo upozorava da smrt nema milosti i da drage rastavlja u žalosti.

Velik je broj prenja koja se i danas kazuju,⁶⁷ a u stolačkom su kraju u narodnome pamćenju.

Sveti Pero

*Sveti Pero u raj gredi,
za njim majka gredijaše:
Pričekaj me, sine Pero,
da zajedno u raj gremo.
A Pero se okretaše,
pro ramena, pro lijevoga.
Ti ne moreš sa mnom gredit,
ti si, majko, tkalja bila,
uresci su ostajali,
drugom nisi povraćala.
Malo sebi pridobila,
duši mjesto izgubila.*

⁶⁶ NEVENKA KOŠUTIĆ BROZOVIĆ, *Čitanka iz stranih književnosti I*, Školska knjiga, Zagreb 1996., str. 3-4.

⁶⁷ Vidi: MARKO DRAGIĆ, *Duša tilu besidila* (hrvatske pučke molitvene pjesme iz Bosne i Hercegovine) Mala nakladna kuća sv. Jure, Baška Voda, 1997. i: *Molitvice* (nabožne pjesme u selu Kijevu) Ante Jurić Arambašić, Župni ured Kijevo, Zagreb 2001.

*Sveti Pero u raj gredi,
za njim otac gredijaše:
Pričekaj me, sine Pero,
da zajedno u raj gremo.
A Pero se okretaše,
pro ramena, pro lijevoga.
Ti ne moreš samnom gredit,
ti si, babo, orač bio,
tuđe brazde prifatilo,
malo sebi pridobio,
duši mjesto izgubio.⁶⁸*

Sveti Miho

*Sveti Miho, preblazeni,
preblazena slava tvoja,
radosna ti majka tvoja,
radosno te mi molimo,
da ti jamiš Božju trubu,
da zatrubiš po grobljima.
Po grobljima mrtve duše,
ustajte se mrtve duše
da vidite čudna straha,
čudna straha i olova,
đe Sin Božji s neba siđe,
na žestoki križ iziđe.
Poizgaše pravedniče,
kamo neću ja grešniče,
ja grešniče, nevoljniče,
brzo će ti vrijeme doći,
pa kad plakat nećeš moći,
oca, majke, imat nećeš,
prijatelja poznat nećeš,*

⁶⁸ Župa Rotimlja sv. Petra i Pavla slavi kao svoje zaštitnike. Svečano misno slavlje priređuje se 29. lipnja. Sveti Petar i Pavao bili su još jedna prilika za kolanje i ćosanje. Na taj dan Rotimlja bi imala brojne goste iz drugih dijelova stolačkoga kraja. Kristina Aleksić zapisala je 2008. god. Kazala joj je Nada (Marić) Kevo, rođ. 1964. god. u Nevesinju. Od svog oca naslijedila je ljubav za povijest i usmenu predaju te je danas i ona rado prenosi na svoju djecu.

*kad te molim ja grešniče,
ja grešniče, nevoljniče.
Sine Božji, budi faljen,
Po sve vijeke, vjekov, Amen.*⁶⁹

Nedjelja je bila najposebniji dan u tjednu. Počinak od svega, ali uz obvezan odlazak na svetu misu. Ništa nije bilo opravdanje za neodlazak na svetu misu. Tomu se nije smjela isprijeciti ni potreba ili strast kao što je odlazak u lov.

Nedeljice, bijel danče

*Nedeljice, bijel danče,
kršćanine, dobri čojče,
što ti voliš u lov poći,
vego svetoj crkvi doći.
Kad ti svetoj crkvi pođeš,
ti oblači srmo zlato,
jadan ga se ponosio,
a čemeran donosio.
Pod crnu ćeš zemlju leći,
po tebi će crvi teći,
iz očiju zmije ližu,
iz nosova sumpor kaplje.*

Kad se duša tijelom kara

*Kad se duša tijelom kara,
veli, tilo jadno bilo,
kad si skoro sa mnom bilo,
što si Bogu ti skrivilo,
al očima gledajući,
il ušima slušajući.*

⁶⁹ Isto. Miholjdan, se slavio 29. rujna u Prenju, koji je uz Veliku Gospu najveći blagdan. Tu bi majke dolazile sa svojim sinovima i kćerima i igrale bi kolo gledajući koji ili koja je bolja za njezinog sina ili kćer. Tu bi se odabiralo i o Božiću dogovaralo o svadbi. Svatko je iza svoje kuće palio vatru. Simbolika vatre mogla je biti oslobađanje od zloga. Čast i ponos bilo je imati što veću i razgoreniju vatru.

*Al jezikom landajući,
ili rukam pandžajući,
il nogama hodajući.
Duša Boga vapijući,
Oče Bože svemogući,
skini sa nas tešku muku,
pruži na nas desnu ruku.
Sam im Bože govoraše:
Aj odatle grešne duše,
nit se moli nit govori,
vet se doli paklu ori.*

ZAKLJUČAK

Ovaj je rad dio neizmjernog duhovnoga blaga stolačkoga kraja. Kulturna baština stolačkoga kraja očuvala se kroz četrnaest stoljeća tiranije i još uvijek je bogata. Moramo se udružiti i spriječiti padanje u zaborav običaja, molitava i pjesama, a za to je potrebno samo malo truda i predanosti, a puno ljubavi i volje. Tomu svjedoči i ovaj rad. Poznajući svoje korijene, možemo stremiti boljoj i svjetlijoj budućnosti.

Čuvajući ono što je stvoreno duhom naših pramajki i praotaca, pridonosimo svojem identitetu kao i identitetu naših potomaka. To je, ponajprije, civilizacijski čin kojim se odlikuju najveće civilizacije od najstarijih do naših vremena.

U radu se svi primjeri navode izvorno, onako kako su ih izgovorile kazivačice i kazivači, a njih je sve manje.

S ponosom možemo reći da smo ponikli iz obitelji hrvatskoga naroda jer su nam naši predci ostavili dovoljno dokaza u duhovnoj i materijalnoj kulturi. Tradicijskoj kulturi moramo dati snagu kako bi prešla na pokoljenja. Čuvajmo tradiciju, čuvajmo prošlost da bi imali kamen temeljac za duhovno bogatu budućnost.

Materijalna baština stolačkog kraja čuva se u Zavičajnom muzeju, što ga je, s mnogo ljubavi uredio uz potporu i podršku puka i svih ostalih kulturnih i društvenih čimbenika stolački župnik don Rajko Marković.

DAS KULTURELLE ERBE VON HODOVO IM GEBIET VON STOLAC

Zusammenfassung

Im Beitrag werden von den Autoren Originalnotizen des kulturellen Erbes der Kroaten im Gebiet von Stolac genannt und interpretiert. Der Artikel besteht aus 13 Kapiteln und 9 Unterkapiteln. Es werden Gebräuche, Riten und Prozessionen im Zusammenhang mit katholischen Feiertagen genannt: zum Heiligem Abend, zu Weihnachten, in der Fastenzeit, zu Ostern, zum Fest des Hl. Georg, am Himmelfahrtstag, zum Fest des Hl. Antonius, zum Fest des Hl. Johannes des Täuflers. In diesen Kapiteln werden mündlich überlieferte religiöse Lieder angeführt und interpretiert. Danach folgen Gebräuche und Gebete zu Ehren der Hl. Jungfrau Maria und der Hl. Katarina. Anschließend geht es um Morgen- und Abendgebete. Im 11. Kapitel ist über Gelegenheitsgebete und Zaubersprüche die Rede. Im letzten Kapitel sind vier Beispiele der Spinnabende angeführt. Die Autoren wenden multidisziplinäre Methodologien an, indem sie einstige Gebräuche, Riten, Prozessionen nennen sowie ihre modifizierten Reflexe in unserer Zeit als auch lyrische weltliche und religiöse Lieder, die noch immer im kollektiven Gedächtnis erhalten sind.

Schlüsselwörter: Volksgebräuche, Riten und Prozessionen, mündliche lyrische weltliche und religiöse Lieder, Volksgedächtnis.

RJEČNIK

avlija - dvorište
bravče - ovca
bukara - drvena čaša iz koje se najčešće pilo vino, nerijetko i voda
cicvara - hrana spremljena od sira, masla, brašna i vode
čeljad - ljudi
čemeran - jadan
ćosanje - udvaranje
danak - dan
delvet - milo dijete

dernek - narodno veselje
 đever - djever
 faljenica - katolički pozdrav koji glasi: Hvaljen Isus!
 glavnja - veliki komad drveta kojim bi se koristili u raznim prilikama;
 najčešće je služio kao svjetlo, poput baklje, a za Uskrs bi se od njega zapalila uskrsna svijeća
 grediti, gredijaše - ići, iđaše
 hambar - sanduk u koji se spremalo brašno
 harar, hararina - vreća od kostrijeti
 hurda - sir koji nastaje preradom mlaćenice
 istupati - istući
 kal - blato
 kolanje - zajednički plesovi u kolu
 kotula - suknja
 kuđelja - držač vune, preslica
 mlaćanica - mlaćenica
 oka - nekadašnja jedinica za mjerenje težine = 1,250 - 1,280 kg
 popara - kruh posut sirom u prokuhanoj vodi
 pređa - konac koji se dobije od vune
 prijesnac - pogača koja se pravi od kukuruzna brašna s ovčjim lojem.
 prosena brašanica - vrsta pogače
 rahat - sretno i zadovoljno
 ruho - mladenkina oprema
 sadžak - željezni stalak na koji se stavlja kotao s hranom spremnom za kuhanje na ognjištu.
 sebet - pokora
 selamet - Božji blagoslov
 sijelo - seoska zabava na kojoj su se udvarali, plesali i pjevali mladići i djevojke
 sindiri - lanci na konju
 sofru - trpeza
 šćeli - htjeli
 škrabotina - trava koja je služila umjesto postelje
 tor - ograđeno mjesto na otvorenom gdje su se zatvarale ovce
 vižle - mladunče
 voko - tele
 zavarčivanje - posebna vrsta molitve, zazivanje milosti kod bolesti životinja (pomalo nalikuju vraćanju)
 zljevak - tanko tijesto od mekog brašna, ukusom sličan pogači.

LITERATURA

BADURINA, ANĐELKO, *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1990.

BOTICA, STIPE, *Biblija i hrvatska kulturna tradicija*, Zagreb 1995.

BOTICA, STIPE, *Usmene lirske pjesme*, SHK, MH, Zagreb 1996.

ČAPO ŽMEGAČ, JASNA, *Hrvatski uskrсни običaji, Korizmeno-uskrсни običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost*, zajednica Golden marketing, Zagreb 1997.

ČUBELIĆ, TVRTKO, *Povijest i historija usmene narodne književnosti*, Zagreb, 1990.

ČUBELIĆ, TVRTKO, *Usmena narodna retorika i teatrologija*, Zagreb 1970.

DRAGIĆ, MARKO, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008. (www.ffst.hr).

DRAGIĆ, MARKO, *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, br. 1(1-196), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008., str. 67-91.

DRAGIĆ, MARKO, *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu, br. 1,1-192. Split 2007, str. 98-101.

DRAGIĆ, MARKO, *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine: lirika, epika, retorika*, Hrvatska književnost Bosne i Hercegovine u 100 knjiga, knjiga 4, Matica hrvatska i HKD Napredak, Sarajevo 2006.

DRAGIĆ, MARKO, *Koledanje i veseljanje u hrvatskoj tradiciji*, u: Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, 1(2008.), 21-43.

DRAGIĆ, MARKO, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, u: Croatica et Slavica Iadertina, br. 3, Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2007., str. 369-390.

FRANGEŠ, IVO, *Povijest hrvatske književnosti*, MH, Zagreb - Ljubljana 1987.

Hrvatska književnost srednjega vijeka (prir. Vjekoslav Štefanić i suradnici Biserka Grabar, Anica Nazor i Marija Pantelić), PSHK, knj. 1, Zagreb 1969.

ILIĆ ORIOVČANIN, LUKA, *Narodni slavonski običaj*, Zagreb 1846.

IVANIŠEVIĆ, FRANO, *Poljica, narodni život i običaji*, reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa, Književni krug Split, Split 1987.

KOŠUTIĆ BROZOVIĆ, NEVENKA, *Čitanka iz stranih književnosti I*, Školska knjiga, Zagreb 1996.

PALAMETA, MIROSLAV, *Diljem književne baštine*, Sveučilište u Mostaru, Mostar 1996.

PULJIĆ, MATO, *Stolac*, Stolac 1995.

STROHAL, RUDOLF, *Poganica (Sali u Dalmaciji)*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, urednik dr. B. Boranić, knjiga XXV, Zagreb 1924., str. 379-380.

Rječnik hrvatskoga jezika (glavni urednik JURE ŠONJE), Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga, Zagreb 2000.

SUTON, JERKO, *Vjerski život i običaji Zapadne Hercegovine*, Mostar 1968., str. 119-120. (Umnožen rukopis. Primjerak se nalazi u Franjevačkoj knjižnici Mostar, inv. br. 3912, sign. 39).

Suvremena katolička enciklopedija, A-E (prir. MICHAEL GLAZIER i MONIKA K. HELWING), Slobodna Dalmacija, Split 2005.

TOMAŠEVIĆ, LUKA, *Između zemlje i neba (Vjera i moral u životu kršćana Sinjske krajine u 18. stoljeću)*, Knjižnica "Gospa Sinjska", knjiga br. 6, Sinj 2000.

VIŠIĆ, MARKO, *Književnost drevnog Bliskog istoka*, Naprijed, Zagreb 1993.

VUJADINOVIĆ, STEVAN, *Neka zapažanja o postanku sela Račišća na Korčuli i poreklu njegovog stanovništva*, Beograd 1968.

VULETIĆ, VUKASOVIĆ, Vid, *Božić u Pučišćim (O. Korčula)*, Srđ, Dubrovnik 1906, str. 774-776.